

Соодветно воспоставен национален фонд за енергетска ефикасност во Северна Македонија ќе овозможи долгорочни заштеди на енергија во станбениот и јавниот сектор

Canva

Согласно Договорот на енергетската заедница,¹ земјите од Западен Балкан,² а и Северна Македонија, се обврзаа да ги усогласат своите енергетски пазари со правилата на Европската унија (ЕУ), вклучително и со транспонирање на адаптираните верзии на пакетот за чиста енергија³ во нивното национално законодавство, најдоцна до 31 декември 2023 година. Ова вклучува адаптирани верзии на Директивата за енергетска ефикасност од 2012 година со измените од 2018 година,⁴ како и верзијата на Регулативата за управување од 2018 година.⁵

¹ Енергетска заедница, [Договор на енергетската заедница](#), *Енергетска заедница*, пристапено на 6 декември 2024.

² Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Северна Македонија, Србија и Црна Гора.

³ Министерски совет на енергетската заедница, [Одлука на министерскиот совет на енергетската заедница бр. 2021/13/МС-ЕпС](#), 30 ноември 2021 и [Одлука на министерскиот совет на енергетската заедница бр. 2022/03/МС-ЕпС](#), 15 јануари 2022. Крајниот рок за имплементација беше 31 декември 2023 година.

⁴ [Директива 2012/27/EU од 25 октомври 2012 за енергетска ефикасност, дополнета со Директивата \(ЕУ\) 2018/2002](#), изменета со Одлука на министерскиот совет 2015/08/МС-ЕпС, Одлука на министерскиот совет 2021/14/МС-ЕпС и Одлука на министерскиот совет 2022/02/МС-ЕпС.

⁵ [Регулатива \(ЕУ\) 2018/1999 од 11 декември 2018 за управување со енергијата на европската унија и климатска акција](#), изменета со Одлука на министерскиот совет 2021/14/МС-ЕпС и Одлука на министерскиот совет 2022/02/МС-ЕпС.

За повеќе информации

Кристина Димитрова
Координатор за енергетска трансформација за Западен Балкан
ЦЕЕ Бенквоч Нетворк
kristina.dimitrova@bankwatch.org

Давор Пехчевски Координатор за енергија за Западен Балкан
ЦЕЕ Бенквоч Нетворк
davor.pehchevski@bankwatch.org

Learn more: bankwatch.org

Земјите од Западен Балкан се обврзани да го применуваат принципот „енергетска ефикасност прво“, согласно кој енергетската ефикасност се зема в предвид како приоритет при донесување на одлуки поврзани со инвестиции, политики или стратегии, при развивањето на нивните Национални планови за енергија и клима.

Со правилна имплементација на Директивата за енергетска ефикасност, се очекува земјите од Западен Балкан да ја ограничат потрошувачката на финална енергија во сите сектори на вкупно 20,81 милиони тони еквивалент на нафта (Mtoe) до 2030 година, односно на два милиони во Северна Македонија.⁶

На страната на побарувачката, енергетската ефикасност, особено во градежниот сектор, е клучна за постигнување на овие цели и обезбедува најголеми придобивки за луѓето во смисла на заштеда на енергија и комфорт.

Секторот домување се покажува како најголемиот краен потрошувач на енергија во Западен Балкан,⁷ што претставува 27 отсто од вкупната потрошувачка на финална енергија во Северна Македонија во 2022 година.⁸ Меѓутоа, проблемите со станбените згради тешко се решаваат преку постојните шеми за поддршка во Северна Македонија, како што се државните средства, општински субвенции, банкарски заеми итн., иако истите имаат висок потенцијал за постигнување на заштеди во енергија, намалување на сметките кај граѓаните и намалување на емисиите на јаглерод диоксид.

Воспоставувањето на национални фондови за енергетска ефикасност е клучен предуслов за зголемување на инвестициите во мерки за енергетска ефикасност, поддржан со измените на Директивата за енергетска ефикасност.

Ваквите фондови може да се комбинираат и со едношалтерски центри или слични механизми кои овозможуваат технички, административни, како и финансиски совети и помош, во врска со енергетската ефикасност кај крајните потрошувачи. Овие механизми може да се воспостават во рамките на самите фондови, или пак, како посебни тела кои соработуваат со фондовите, со цел да им ја обезбедат потребната помош на граѓаните во насока на преземање инвестиции поврзани со зголемување на енергетска ефикасност во нивните згради.

Националните фондови може да бидат поддржани со програми за техничка помош, како и од различни финансиски извори. ЕСКО договорите (член 7а, од измените на Директивата за енергетска ефикасност), може исто така да побаруваат од компаниите за дистрибуција на енергија и гориво, како и малопродажба, да придонесуваат финансиски во ваквите фондови, а може да ги користат и приходите од даноците на емисиите на јаглерод диоксид, откако ќе се воведат.

Неопходно е ваквите фондови да поддржуваат инвестиции во енергетска ефикасност од страна на сите видови домаќинства и бизниси, со добро прилагодени мерки и различни нивоа на поддршка за различните целни групи.

⁶ Енергетска заедница, [Цели на пакетот за чиста енергија](#), *Енергетска заедница*, пристапено на 12 декември 2024.

⁷ Енергетска заедница, [Документ за дискусија за Јавање на бранот на обнова во Западен Балкан Предлог за зајакнување на енергетската ефикасност во станбениот сектор](#), *Енергетска заедница*, 25 февруари 2021.

⁸ Меѓународна енергетска заедница, [Северна Македонија](#), *Меѓународна енергетска заедница*, пристапено на 17 декември 2024.

Шемите за финансирање со компонента на заем за оние кои можат да си дозволат дел од инвестицијата мора да бидат дизајнирани на начин што одговара на способноста на сопствениците да инвестираат, но фондовите за енергетска ефикасност мора да понудат насочена поддршка за ранливите потрошувачи, како и енергетски сиромашните домаќинства, во форма на грант компонента од 90-100 отсто, бидејќи поддршката заснована на заеми е несоодветна за овие групи.

Изменетата Директива за енергетска ефикасност (член 7.11) нагласува дека „При дизајнирањето на политики за исполнување на нивните обврски за постигнување заштеди во енергија, договорните страни ќе ја земат предвид потребата за ублажување на енергетската сиромаштија во согласност со критериумите утврдени од нив, земајќи ги предвид нивните достапни практики на терен, по барање, во рамки на дозволеното, дел од мерките за енергетска ефикасност согласно нивните национални обврзувачки шеми за енергетска ефикасност, алтернативни политички мерки, или програми и мерки финансирани од Националниот фонд за енергетска ефикасност, да се спроведуваат како приоритет меѓу ранливите домаќинства, вклучително и оние изложени на енергетска сиромаштија и, доколку е потребно, кај социјалните згради“.

Формирањето на фондот за енергетска ефикасност на Северна Македонија со години се подготвува

Формирањето на фонд за енергетска ефикасност беше одобрено на крајот на 2023 година,⁹ во рамки и под раководство на Развојната банка на Северна Македонија.¹⁰ Дополнително, веќе се обезбедени 40,4 милиони евра за неговото формирање, а фондот е вклучен во најновата Единствена листа на проекти на Северна Македонија,¹¹ како и во индикативната листа на Инвестициската рамка за Западен Балкан како дел од Реформската агенда¹² во рамки на Инструментот на ЕУ за реформи и раст на Западен Балкан.¹³

Првичната идеја кога фондот беше инициран пред повеќе од пет години,¹⁴ беше да се фокусира исклучиво на јавни згради и да го заснова своето работење на соработка со општинските власти. Секторот за домување не беше опфатен со оваа идеја, иако околу 80 отсто од станбениот фонд во Северна Македонија е изграден пред 1991 година и карактеризиран со висок степен на неефикасност, што укажува на тоа дека многу голем број на згради чекаат да бидат реновирани.¹⁵

⁹ Службен весник на Република Северна Македонија, [Закон за измени на законот за Развојна банка на Северна Македонија](#), Службен весник на Република Северна Македонија, 5 октомври 2023.

¹⁰ Развојна банка на Северна Македонија, [За развојната банка на Северна Македонија](#), Развојна банка на Северна Македонија, пристапено на 13 декември 2024.

¹¹ Министерство за европски прашања на Северна Македонија, [Инвестициска рамка за Западен Балкан \(WBIF\)](#), Министерство за европски прашања на Северна Македонија, пристапено на 20 декември, 2024 (линкот на дното на веб-страницата којшто треба да води до Единствена листа на проекти на Северна Македонија ревидирана во мај 2024 година е нефинкционален).

¹² Министерство за европски прашања на Северна Македонија, [Индикативна листа на инвестициски проекти дел од инструментот на ЕУ за реформи и раст на Западен Балкан](#), Министерство за европски прашања на Северна Македонија, пристапено на 17 декември 2024.

¹³ [Регулатива \(ЕУ\) 2024/1449 на Европскиот парламент и на Советот од 14 мај 2024 за воспоставување на инструментот на ЕУ за реформи и раст на Западен Балкан](#), OJ L, 2024/1449, 24 мај 2024.

¹⁴ Мета, [Фондот за енергетска ефикасност допрва ќе се формира, иако одамна се ветува](#), Мета, 4 јули 2023.

¹⁵ Financial Times, [Премногу студено за живеење: како семејствата во Македонија ги обновуваат своите домови](#), Financial Times, 11 декември 2018.

Овој процент ја потенцира итноста за воспоставување на фонд којшто ќе вклучува соодветно дизајнирани финансиски шеми, а кои ќе бидат насочени и кон секторот за домување.

Во декември 2024 година, претставници од Светска банка ја презентираа финансиската рамка на планираниот Фонд за енергетска ефикасност на Министерката за енергетика, рударство и минерални сировини,¹⁶ како дел од тековниот проект на Банката.¹⁷ Сепак, овој проект е насочен само кон јавните згради, па затоа мора да се обезбедат различни финансиски средства за справување и со секторот за домување.

Фондот за енергетска ефикасност на Косово може да послужи како пример за таргетирање на домаќинствата

Фондот за енергетска ефикасност на Косово (ФЕЕК)¹⁸ е основан во јануари 2019 година¹⁹ како правен субјект надгледуван од Владата и нејзините главни донатори. Во моментот поддржува инвестиции во јавни згради и згради за домување.

Започна со работа во 2020 година со гаранција од 20 милиони евра од Европската унија, Светската банка и Владата на Косово²⁰ за проекти поврзани со енергетска ефикасност во општинските јавни згради. Шемата бара отплата врз основа на заштеда на енергија за изолација на ѕидови и покриви, замена на прозорци и врати, надградба на системите за греење и вентилација, поставување на соларни системи на покривите, како и внатрешно осветлување. Но, рокот на отплата не треба да надминува 15 години.

Во 2023 година, Косово, како и останатите земји од Западен Балкан, доби средства од ЕУ во рамките на Пакетот за енергетска поддршка²¹ со цел да се ублажат непосредните ефекти од енергетската криза. За Косово беа доделени 75 милиони евра, од кои 20 милиони за ФЕЕК за спроведување на мерки за енергетска ефикасност во секторот за домување, од кои 10 милиони евра насочени кон социјални згради во сопственост на општинските власти, и 10 милиони евра кон индивидуални куќи.²²

Ова му овозможи на ФЕЕК да воведо нови финансиски шеми:

- една за сопственици на индивидуални куќи кои нудат грант од 45 отсто или до 5 500 евра од инвестициските трошоци за енергетска ефикасност, што достигнува до 50 отсто во случаи кога куќата е во сопственост или ко-сопственост на жена,²³ и

¹⁶ Нетпрес, [Македонија станува поблиску до енергетска ефикасност преку Фондот на Светска банка](#), Нетпрес, 16 декември 2024.

¹⁷ Светска банка, [Северна Македонија Енергетско-ефикасни проекти во јавниот сектор](#), Светска банка, пристапено на 18 декември 2024.

¹⁸ ФЕЕК, [Фонд за енергетска ефикасност на Косово](#), ФЕЕК, пристапено на 11 декември 2024.

¹⁹ Врз основа на Законот за енергетска ефикасност: Влада на Република Косово, [Закон за енергетска ефикасност](#), Влада на Република Косово, 5 декември 2018.

²⁰ Европска куќа Косово, [За подобра енергетска ефикасност: Фонд за енергетска ефикасност на Косово](#), Европска куќа Косово, 18 ноември 2024.

²¹ Европска комисија, [Пакет за енергетска поддршка за Западен Балкан](#), Европска комисија, 9 јуни 2023.

²² Европска куќа Косово, [За подобра енергетска ефикасност: Фонд за енергетска ефикасност на Косово](#), Европска куќа Косово, 18 ноември 2024.

²³ ФЕЕК, [ФЕЕК започнува со субвенционирање на имплементацијата на ефикасни мерки во индивидуални домови](#), ФЕЕК, 12 ноември 2023.

- друга насочена кон социјални згради под општинско управување, со 90 отсто финансиска поддршка од ФЕЕК и 10 отсто од општинските власти.²⁴

На двата јавни повици објавени во 2023 и 2024 година²⁵ одобрени се 3,048 апликации со вкупна вредност од 10.8 милиони евра. Во секторот за социјални станови, на јавниот повик објавен во април 2023 година, беа избрани 28 згради во 13 општини низ Косово. Се очекува истите да ги завршат своите проекти до средината на 2025 година, а од тоа ќе имаат придобивки околу 800 семејства, вклучително и 75 од етничките малцинства.

Што се однесува до станбените згради, само оние со кои управуваат заедници на сопственици имаат право да аплицираат за средства, бидејќи неопходно е ФЕЕК да ги потпишува договорите за финансирање со правни лица кои управуваат со зградите. Бројот на проекти за енергетска ефикасност кај социјалните згради е поголем отколку од оние во приватна сопственост, бидејќи истите се во сопственост на локалните власти, што ја прави целата процедура поедноставна.

Поддршката од JASPERS програмата може да помогне во развојот на инструменти за енергетска ефикасност наменети за домаќинствата

JASPERS²⁶ програмата е воспоставена како партнерство помеѓу Европската комисија и Европската инвестициска банка која обезбедува техничка поддршка за проекти финансирани од различни финансиски инструменти на ЕУ. Инвестициите во рамките на Инструментот за претпристапна помош (ИПА),²⁷ Инвестициската рамка за Западен Балкан,²⁸ како и Инструментот на ЕУ за реформи и раст на Западен Балкан, се подобни за добивање на поддршка.

Од 2013 година, експертите на JASPERS им нудат поддршка на земјите од Западен Балкан во шест различни сектори: циркуларна економија и цврст отпад, енергија, иновации, транспорт, урбан развој, и вода и отпадни води. Во енергетскиот сектор, поддржуваат проекти за енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија, енергетски заедници, декарбонизација на системите за централно греење, технологии поврзани со паметни мрежи, како и системи за складирање.

JASPERS експертите моментално се во завршна фаза во помагањето на ФЕЕК и Националната ИПА координативна канцеларија во Косово, да идентификуваат и да подготват нови финансиски инструменти за енергетска ефикасност за секторот за домување, како и за малите и средни претпријатија (МСП).²⁹ Експерти од JASPERS програмата идентификуваа и му предложија на ФЕЕК неколку финансиски модели за сопственици на индивидуални куќи, станбени згради, како и мали и средни претпријатија. Што е најважно, тие вклучуваат и **модел кој одговара на потребите на ранливите потрошувачи.**

²⁴ ФЕЕК, [Јавниот повик за аплицирање е отворен за придобивки од мерките за енергетска ефикасност за социјалните згради во сопственост на општините во Косово](#), ФЕЕК, 12 ноември 2023.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Европска инвестициска банка, [JASPERS](#), Европска инвестициска банка, пристапено на 11 декември 2024.

²⁷ Европска комисија, [Инструмент за претпристапна помош](#), Европска комисија, пристапено на 12 декември 2024.

²⁸ WBIF, [Инвестициска рамка за Западен Балкан](#), WBIF, пристапено на 12 декември 2024.

²⁹ JASPERS, [JASPERS поддршка за ИПА III](#), JASPERS, 14 март 2024.

Доколку се воспостават, овие нови шеми имаат потенцијал да обезбедат заштеди на енергија кај повеќе различни општествени групи, вклучувајќи ги и оние најтешко достапните, како што се сопствениците на станови во станбените згради и ранливите потрошувачи.

Долгогодишното искуство на Хабитат Македонија во енергетската ефикасност кај станбените згради може да придонесе за воспоставување на соодветни финансиски шеми

Хабитат Македонија (Хабитат)³⁰ повеќе од 15 години се обидува да го премости јазот во знаењето и инвестициите со цел да ги зголеми подобрувањата во енергетската ефикасност во секторот за домување, особено во станбените згради, истовремено фокусирајќи се на пружање поддршка на маргинализираните групи и ранливите потрошувачи. Со формирањето на сопствен револвинг фонд³¹ за унапредување на енергетската ефикасност во секторот за домување во 2011-2012 година, досега 70 станбени згради со околу 4 000 станови во Северна Македонија ја подобрија енергетската ефикасност.³² Моделот подразбира работење во партнерство со општинските власти кои најчесто покриваат до 30 отсто од инвестициските трошоци, додека остатокот е обезбеден со ниско-каматни заеми од фондот на Хабитат.

Хабитат цени дека оптималниот модел е оној кога заштедите на енергија кои автоматски се претвораат во парични заштеди, се доволни за отплата на инвестициските трошоци. Нивното искуство покажува дека со овој модел на домаќинствата им се потребни пет до осум години за да ги вратат кредитите со сегашните цени на енергијата.

Граѓаните можат да си дозволат само дел од трошоците за реновирање, но врз основа на искуството на Хабитат, кога заемите се дизајнирани согласно финансискиот капацитет на сопствениците на станови во станбените објекти, тие успеваат да ги вратат.

Хабитат, исто така, ги следи постигнатите резултати со спроведување на енергетски контроли пред и по реновирањето. Тие укажуваат дека помеѓу 20 и 40 отсто заштеда на енергија, а последователно и на финансии, може да се остварат со просечни интервенции во енергетската ефикасност на зградите.

Во 2015 година, Хабитат основаше и сопствена лиценцирана компанија за управување со станбени згради „Хабидом“,³³ која моментално управува со околу 260 станбени згради, збогатувајќи го своето искуство во градење на консензус помеѓу сопствениците на станови за реконструкција на објектите, како и обезбедување на техничка помош неопходна за премин од идеја до имплементација.

Во 2017 година Хабитат процени³⁴ дека обновувањето на 10 000 до 12 000 станбени згради изградени во 1960-1970-тите години, кое би чинело околу 300 милиони евра, а за тоа би биле потребни пет до осум години, ќе обезбеди заштеда на енергија за греење и ладење од 30-50 отсто во овој сектор, одговорен за 60-70 отсто од вкупната потрошувачка на енергија во домаќинствата. Сепак, со

³⁰ Хабитат, [Што работиме](#), *Habitat*, пристапено на 17 декември 2024.

³¹ Хабитат, [Енергетски ефикасни домови за домаќинства со ниски приходи во Македонија Револвинг фонд](#), *Хабитат*, 2023.

³² Зоран Костов, Извршен директор на Хабитат Македонија, лична комуникација, 13 декември 2024.

³³ Хабидом, [Што работиме](#), *Хабидом*, пристапено на 13 декември 2024.

³⁴ Хабитат, [Експертска консултација за развој на пазарот во секторот домување со фокус на енергетската ефикасност](#), *Хабитат*, 11 декември 2017.

зголемената цена на материјалите во последните неколку години, трошоците за реконструкција се зголемуваат, па оттогаш и вкупните потребни инвестициски средства се значително зголемени.

Нажалост, согласно последниот попис од 2021 година, 65 отсто од сите згради (не вклучувајќи ги и индивидуалните куќи) во Северна Македонија,³⁵ или 344 152,³⁶ се со неефикасни фасади. Иако пописот не нуди податоци за зградите по тип, исто така, покажува дека 98,6 отсто од сите такви згради се станбени и во нив живее 99,7 отсто од вкупното население од 1,8 милиони граѓани.³⁷ Оттука, справувањето со станбените згради има голем потенцијал за постигнување на заштеди на енергија, па фондот за енергетска ефикасност мора да ги забрза инвестициите согласно нивните потреби.

Препораки до властите во Северна Македонија:

- **Владата на Република Северна Македонија** мора брзо да се придвижи кон воспоставување на национален фонд за енергетска ефикасност и да направи планови за обезбедување на поддршка и за домаќинствата, а не само за јавните згради.
- **Развојната банка на Северна Македонија** треба да ја земе предвид можноста за користење на советодавна поддршка овозможена преку *JASPERS* програмата за да воспостави шеми за поттикнување на енергетската ефикасност кои одговараат на потребите на различни категории крајни потрошувачи, со отплата врз основа на остварените заштеди на енергија.
- Неопходно е да се воспостават **наменски шеми за поддршка на енергетската ефикасност за ранливите потрошувачи** преку Фондот, кои ќе вклучуваат грант компонента од 90-100 отсто од инвестицијата.
- **Лиценцираните компании за управување со станбени згради** можат да бидат важен мост помеѓу финансиските инструменти и сопствениците на станови, за да се олесни процесот на постигнување консензус, како и техничка поддршка.
- Искуството и знаењето на **невладиниот сектор** треба да се искористат за идентификување и подготовка на нови финансиски инструменти за енергетска ефикасност во секторот за домување.

Финансиран од Европската Унија. Изразените ставови и мислења се на автор(ите) на оваа публикација и неги одразуваат ставовите и мислењата на Европската Унија или CINEA. Ниту Европската унија, ниту органот којшто го доделува грантот, не сноси одговорност за истите.

³⁵ МакСтат, [Број на живеалишта и лица кои живеат во живеалиштата според видот на живеалиштето, по општини, Попис 2021](#), Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, пристапено на 18 декември 2024.

³⁶ МакСтат, [Згради со енергетски ефикасна фасада, лифт и пристап за лицата со попреченост, по општини, Попис 2021](#), Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, пристапено на 18 декември 2024.

³⁷ Ibidem.